

1965 Seçimlerinde Siyasi Partiler Arası Çekişmelerin Akis Dergisi'ne Yansıması

Reflection of Conflicts between Political Parties in 1965 Elections to Akis Magazine

ÖMER FARUK KIRMIT*

* Dr. Lect., Ankara Hacı Bayram Veli University, The Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Polatlı, Ankara, Türkiye, E-mail: omer.kirmit@hbv.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0003-1219-2647>

Öz: Bu çalışmada, Akis Dergisi'nin 1965 genel seçimlerine giden süreçte ele aldığı konular üzerinde durulmuştur. Çalışmanın amacı, Akis'in 1965'te yapılan seçimi nasıl anlattığını belirlemek ve siyasi olaylara bakışını tespit etmektir. Bu nedenle Akis'te seçim öncesi ve sonrası yazılanlar değerlendirilmiştir. Çalışmada, nitel araştırma yöntemi ve bu yönteme ait metin analiziyle metin tarama usulleri kullanılmıştır. Bu çalışmanın kapsamını Akis Dergisi'nde 1965 yılının 23 Ekim sayısına kadar yayımlanan yazılar oluşturmuştur. Bu nedenle derginin o yıla ait 42 sayısı tamamen, diğer 11 sayısı ise dolaylı olarak incelenmiştir. Çalışmada, partilerin tartışmaları, ön seçim süreci, aday profilleri, söylemleri ve yapmış oldukları mitingler ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda, Akis'in, seçim sürecini AP ve CHP üzerinden ele aldığı ve genellikle halkın AP'ye oy vermemesine dair anlatımlar yaptığı görülmüştür. Akis, 1965 genel seçimlerine değindiği birçok önemli ayrıntıyla ışık tutmuştur.

Anahtar kelimeler: 1965 Seçimleri, Akis Dergisi, Metin Toker, Adalet Partisi, CHP

Abstract: In this study, the issues that Akis Magazine dealt with in the process leading to the 1965 general elections were investigated. The aim of the study is to determine how Akis explained the election held in 1965 and to determine its perspective on political events. For this reason, what was written in Akis before and after the election was evaluated. As a method, text analysis method was used. The universe of this study was the articles published in Akis Magazine until the 23rd of October 1965. For this reason, 42 issues of the journal belonging to that year were examined in detail and the other 11 issues were indirectly examined. In the study, the debates of the parties, the pre-election process, candidate profiles, discourses and rallies were discussed. As a result of the study, it was seen that Akis handled the election process through the AP and CHP and generally made statements about the people not voting for the AP. Akis shed light on the 1965 general elections due to many important details it mentioned.

Keywords: 1965 Elections, Akis Magazine, Metin Toker, Justice Party, CHP

Giriş

Akis 1954 yılının Mayıs ayında yayın hayatına başlamış, 1968'e kadar devam etmiştir. Haftalık yayımlanan derginin sahibi ve başyazarı İsmet İnönü'nün damadı Metin Toker'dir. Basım yeri Ankara Ulus/Rüzgarlı Sokak olan dergi Hürriyet Matba-

Gönderim 1 Temmuz 2022
Düzeltilmiş Gönderim 30 Ağustos 2022
Kabul 19 Eylül 2022

Received 1 July 2022
Received in revised form 30 August 2022
Accepted 19 September 2022

asında basılmıştır. Dergide Toker'in dışında birçok kişinin de yazıları yayımlanmıştır. Dergi genel olarak incelendiğinde yazarı belli olmayan yazıların çoğunlukta yer aldığı görülmektedir. Derginin her sayısı genel olarak iç haberler, dış haberler, magazin ve sinema kısmı diye ayrılmıştır. Dergi içinde ise “Yurtta Olup Bitenler”, “Haftanın İçinden”, “Dünyada Olup Bitenler”, “Dış Geziler”, “Tüliden Haberler” ve “Sosyal Hayat” ana başlıkları altında dönemin güncel konuları alt başlıklar halinde işlenmiştir. Böylece dergi bir haftalık süreç içinde Türkiye’de ve dünyadaki siyasi, sosyal, ekonomik, kültür ve sanattaki gelişmeleri okuyucuya bir arada sunmuştur. Çalışmayı oluşturan kısımlar ağırlıklı olarak *Akis*’in “Yurtta Olup Bitenler” kısmındaki alt başlıklardan taranmıştır. Çünkü 1965 seçimleri sürecinde yayımlanan yazılar, genellikle bu kısımda yer almıştır.

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi ve bu yönteme ait metin analiziyle metin tarama usulü kullanılmıştır. *Akis*’te, 1965 seçimi öncesi ve sonrasında ön plana çıkan yazılar belirli kategoriler çerçevesinde analiz edilmiş ve aşağıdaki sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır: Seçim sistemi neden değiştirilmiştir? Aktörler ve partiler arasındaki tartışmalar nelerdir? Partilerin ön seçim süreci ve aday profilleri nasıl olmuştur? Parti söylemleri ve yapmış oldukları mitinglerin meydana yansımaları nasıldır? Siyasi liderlerin söz düellosunda neler ön plana çıkmıştır?

1965 Yılıının Başında Yaşanan Siyasi Gelişmeler

Akis’te 1965 yılının ilk sayısı 1 Ocak’ta yayımlanmıştır. Bu sayının kapağında, elinde seçim sandığı olan Noel baba çizilmiş altına 1965 seçim yılı yazılmıştır. Böylece artık sonraki yayımlanacak olan sayılarda, ağırlıklı olarak seçimler üzerine yoğunlaşacağına altı çizilmiştir.¹ Toker, 1 Ocak 1965 sayısında “*Seçim Yılı*” başlığıyla bir yazı kaleme almıştır. Bu yazıyla ilk defa seçime dair fikirlerini teferruatlı bir şekilde beyan ettiği söylenebilir. Toker, önce DP ile başlayan çok partili hayata geçiş süreci hakkında bilgi vermiş; DP iktidarıyla ülkenin hem 20 yıl kaybettiğini hem de 1960 ihtilaline sebep olduğunu belirterek, geçmişin eleştirisini yapmıştır. Akabinde 1961 seçimlerinde CHP’ye yakın oy olan ve Türkiye’de ilk defa koalisyon hükümeti kuran AP’yi eleştirmiştir. AP’nin seçimin üzerinden üç yıl geçmesine rağmen hiçbir zaman CHP’ye alternatif olamayacağını gösterdiğini belirtmiştir. Burada sorunun AP’de değil, partiyi eline geçiren kişilerde olduğunun altı çizilerek, bu kişilerin intikam alma amacıyla, partiyi çıkarlarına alet ettikleri vurgulanmıştır. Toker, bundan sonra da hep şiddetli şekilde eleştireceği AP’yi burada “*fesat yuvasına*” benzetmiştir. Bu yazısında İnönü’nün yaklaşımını doğru bulmaktadır. Bunun yanında, CHP halkı ikna ederse 1965 seçimlerini kazanabileceğini de eklemiştir.²

Akis, 8 Ocak 1965’te yayımlanan sayısında, artık seçim kampanyalarının fiilen başladığını yazmıştır. Buna kanıt olarak da İnönü’nün radyolarda yaptığı yeni yıl konuşmasını göstermiştir. İnönü’nün kısa süre sonra yurt seyahatlerine çıkacağı ve AP’nin yeni genel başkanı olan Süleyman Demirel’in de seçim çalışmaları için hem AP teşkilatlarına hem de yurt içi seyahatlere başlayacağı belirtilmiştir. *Akis*, böylece önümüzdeki günlerde seçim kampanyasının hareketleneceğini ifade etmiştir. *Akis*, CHP ve AP’nin seçimlere eşit şartlar altında gittiklerini, ilerleyen süreçlerde hangi partinin daha öne çıkacağını görececeklerini yazmıştır.³

¹ “Seçimler”, *Akis*, 1 Ocak 1965, s.6.

² Toker, “Seçim Yılı”, *Akis*, 1 Ocak 1965, s.7.

³ “Kampanya Başladı”, *Akis*, 8 Ocak 1965, s.4,6.

CHP'nin Siyasal Manevrası: Milli Bakiye Sistemi

Seçim sistemleri bir seçim sonucunun nasıl olduğunu ortaya çıkardığı gibi, devletlerin yönetim yapısının da şekillenmesini sağlayan en önemli etkenlerin başında gelmektedir.⁴ 1965 yılının başlarında, seçim yasalarında iki önemli değişiklik yapılmıştır. Birincisi, 13 Şubat'ta 533 sayılı yasayla gerçekleştirilmiş, bu hem Cumhuriyet Senatosu seçimlerini hem de milletvekili seçimlerini ilgilendirmiştir. Böylece 306 sayılı yasanın 32. maddesinde, seçim sonrası elde edilen milletvekili sayısının hesaplanma yöntemi de değişmiştir. Bu Milli Artık (Bakiye) yöntemi olarak tanımlanmıştır. Ayrıca birleşik oy pusulası kullanılması kuralı getirilerek, seçimlerden önce aday adayların sıralamasında ön seçim sisteminin getirilmesi kararlaştırılmıştır.⁵ Bu sistem, adından da anlaşılacağı üzere, artık oyların partiler arasında paylaştırılması üzerinedir. Bütün artık oyların toplamı, açık milletvekillikleri toplamına bölünerek, ortaya bir ulusal seçim kotası belirlenir. Bunun akabinde her bir partinin toplam artık oyları belirlenen seçim kotasına bölünüp, hangi partiye kaç tane milletvekili düşeceği saptanacaktır.⁶ Milli Bakiye Sistemi, her ne kadar, partiler arasında temsilde adaleti sağlamak amacıyla oluşturulduysa da başka bir amacı olduğu da söylenebilir. Bu sisteminin getirilmesiyle demokratik adım atılsa da bunun aynı zamanda siyasal bir manevra hareketi olduğunun da unutulmaması gerekir. CHP, her ne kadar her ideolojiden siyasi partilerin meclise girmesini kolaylaştıran yolu açsa da AP'nin tek başına iktidar olmasını engellemeye çalışmıştır.

AP, bunun CHP'nin siyasal manevrası olduğunu en baştan itibaren söylemekteydi. Oy kaybetmelerine neden olabilecek bu stratejinin mimarı olarak CHP'yi görmekteydiler. AP, eğer bu sistem gelirse kendilerinin 12-13, CHP'nin ise 10-11 milletvekili kaybedeceğini belirtmiş, böylece 20-25 milletvekilliğinin küçük partilere gideceğinin ve bunun sonucunda partilerin birbirleriyle uzlaşamayarak istikrarlı bir hükümetin kurulamayacağını ifade etmiştir. Demirel, eğer seçim sonucunda bir koalisyon hükümeti kurulursa, yeni hükümetin bu sistemi kaldırıp tekrar seçime gideceğini de vurgulamıştır.⁷ Demirel, Milli Bakiye Sistemi'ni seçim çalışmalarında ve radyo konuşmalarında da eleştirmiştir. O, CHP'nin AP'ye bir plan kurduğunu, kendilerinin asla iktidar olamayacaklarını anladıklarını iddia ederek, CHP'nin AP'nin tek başına iktidara gelmesinin önünü kapatmak istediğini söylemiştir.⁸

Nitekim AP, Meclis'te Milli Bakiye Sistemi ile ilgili kanun tasarısının görüşüleceği saati de 1,5 saat oyalayarak, geç başlamasına neden olmuş ve bu sistemi geçirmek için ne kadar kararlı olduklarını göstermişlerdir. AP, sistemin geçmemesi için, küçük partilerden destek istemiş fakat bu sistem küçük partilerin lehine olduğu için, onlardan yardım görememiştir. Hatta AP, CHP'nin çok partili hayata geçmeden önce, seçimlerde çoğunluk sistemini savunduğunu, şimdiyse dar bölgeyle Milli Bakiye Sistemi'ni getirmeye çalıştığını belirtmiş; bundan dolayı CHP'yi, küçük partilerin arkasına sığındığını ve tasarımı meclisten geçirerek AP'nin seçim şansını kırmak istiyor diye itham etmiştir.⁹

⁴ Nermin Abadan, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1966.

⁵ Bülent Özgül, "Seçim Ve Seçim Sistemleri, Türkiye'deki Seçim Sistemi Uygulamaları Ve Bir Model Önerisi" Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2002, s.124.

⁶ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin, 2009, s.263.

⁷ "Seçimler", *Akis*, 1 Ocak 1965, s.9.

⁸ Uğur Gümüştekin, *Demirel'in Büyük Hedefi, 1946'dan Bu Yana Siyasi Olaylar*, İstanbul: Gümüş / Tekin, 1974, s.105-106.

⁹ "Seçimler", *Akis*, 22 Ocak 1965, s.10-11.

İnönü, AP'nin bu konuda kendisine ve partisine yönelttiği ithamı eleştirmiştir. Bilhassa AP'nin, CHP'yi küçük partileri çıkarlarına alet ediyor sözüne, CHP Kurul-tayı'nda yanıt vermiştir. O, demokratik rejimler için küçük partilerin gerekli oldu-ğunu belirterek, onların oylarının erimemesi için sistemi değiştirdiklerini savun-muştur.¹⁰ Bu sırada Demirel, 1965 bütçesine ret oyu verilmesi için 226 oy toplamış ve İnönü Hükümeti'ni devirmiştir. Toker, bundan dolayı Demirel'in İnönü'yü de-viren adam sıfatıyla ciddi bir şöhret kazandığını ve yaklaşan 1965 seçimlerine bu şöhretle girdiğini belirtmiştir.¹¹ 1965 yılının hem son koalisyonu hem de seçime kadar götüreceği olan hükümeti, 5 Şubat'ta Suat Hayri Ürgüplü tarafından kurul-muş ve 10 Ekim'e kadar devam etmiştir.¹²

Aktörler ve Partiler Arasındaki Tartışmalar

Toker, yaza doğru girerken, partilerin bu zamana kadar olan faaliyetleri hakkında değerlendirmeler yapmıştır. CHP'yi ortanın biraz solu, AP'yi ortanın hayli sağ ve TİP'i ise solun aşırı ucunda yer alan parti olarak nitelendirmiştir. Toker, bu üç par-tinin toplum nezdinde saygınlık kazandığını belirterek, bunların seçim kampanya-sında birbirilerine karşı ciddi rakip olduğunu söylemiştir. Ayrıca bu üç partinin daha önceki seçimlerdeki söylemleri ile şimdiki söylemleri arasında bir kıyas yap-mış ve önceki söylemlerini “boş ve yuvarlak laflar” olarak değerlendirmiştir. Toker, bu partilerin farklı siyasi görüşlerden oy almak için bazı stratejiler uygulayacağını belirtmiştir. Toker'in bu tahmininde temkinli davrandığı ve sözünün başına “belki” ifadesini kullanarak cümle kurduğu görülmektedir. Hatta TİP'in, insanları aşırı sol görünümünden dolayı çok ürkütmemek için biraz daha az solda görüneceğini; AP'nin ise iş alemiyle aydın çevreye hitabını daha çok arttırarak farklı kesimlerden oy almayı hedeflediklerini söylemiştir. Toker, TİP ve AP'nin böyle siyasi taktikler belirlerken CHP'nin ise herhangi bir taktik uygulamadığını sadece kendine bağlı olan kitleyi başka partilere oy vermesinin önüne geçmek için bulunduğu konumu muhafaza etmeye çalıştığının altını çizmiştir.¹³ Toker, bu üç partinin siyasete farklı görüşlerle zenginlik katacağını söylerken, bunların dışında kalan partileri ise zem-mettiği görülmektedir. Toker, bu seçimlere katılacak olan Alparslan Türkeş'in Par-tisi CKMP'yi klasik faşist bir partiye doğru evrildiğini ve bunun giderek daha ivme kazandığını söylemiştir. Toker, YTP ve MP'yi daha ağır şekilde eleştirmiş: “biri bir kazip şöhretin, öteki laf ebesinin elinde” olan parti değerlendirmesini yapmıştır. To-ker, bunların partiden öte bir aile şirketi olduğunu, bundan dolayı hukuk yoluyla siyasetten yakında tasfiye edileceğini tahmin ettiğini söylemiştir.¹⁴

Akis'te, Başbakan Suat Hayri Ürgüplü'nün, yurt gezisine çıkması eleştirilmiştir. Ürgüplü'nün bu gezisi ile 1965 seçimleri arasında bağ kurulmuş, seçimlere 4 ay kala bir Başbakan'ın Türkiye gezisine çıkması uygun görülmemiş ve kamuoyunu etkilemek olarak yorumlanmıştır. Ayrıca bu gezide Başbakan'ın “seçim güvenliği”, “herkesin arzuladığı partiye oyunu vermesi” gibi meseleleri dile getirmesi de eleştiri-lmiştir. Akis, bütün bunların Başbakan'ın tarafsızlığına gölge düşürdüğünü yaz-mıştır.¹⁵ Burada Ürgüplü'yü eleştiren Akis, bundan neredeyse 3 ay sonra, seçimden

¹⁰ “Seçimler”, *Akis*, 22 Ocak 1965, s.10-12.

¹¹ Cemal Fedayi, “Adalet Partisi'nin Birinci Dönemi: 1961-1971”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 16/57 (2019), s.128-129.

¹² Gazanfer Kaya, *Toplumsal Değişim Sürecinde Siyaset ve Özgürlükler (CHP ve AP Üzerine Bir İnceleme)*, Ankara: Ütopya, 2013, s.232-233.

¹³ Toker, “Cepheler Alınırken”, *Akis*, 12 Haziran 1965, s.5.

¹⁴ Toker, “Cepheler Alınırken”, *Akis*, 12 Haziran 1965, s.5.

¹⁵ “Yurtta Olup Bitenler”, *Akis*, 12 Haziran 1965, s.9.

bir gün önce çıkan sayısında Başbakan'ın, seçim öncesi tam bir tarafsız olarak davrandığını, olaylar karşısında soğukkanlı tavrı takındığını, bağımsız hareket ettiğini belirtmiş ve ona teşekkür etmiştir.¹⁶ *Akis*'in burada hep koyu bir muhalif tutum sergilemediği görülmektedir. Genellikle eleştirmesine rağmen, yeri geldiğinde iyi gördüğü davranışları övmektedir.

Toker, 1961'le 1965 seçimleri arasında bir bağ kurmuş ve seçimin sonucuna dair bir tahmin yürütmüştür. CHP-AP koalisyonunun kurulacağı ve mecliste CHP ve AP diye iki ana blok olacağını söylemiştir. Fakat diğer partilerin burada kimi destekleyeceği hakkında da çıkarımlar yapmıştır. CHP'ye AP ve MP'nin kesinlikle oy vermeyeceği, YTP'nin ise muhtemelen oy vermeyeceği; AP'ye ise kesinlikle CHP, CKMP ve TİP'in oy vermeyeceklerini söylemiştir. Toker, bunun sonucunda sanıldığı gibi AP + MP + YTP ya da CHP + CKMP + TİP koalisyonu olmayacağını belirtirken, küçük partiler, büyüklerin meclisteki sandalye sayısına göre, bunlardan birini, hükümete iştirak etmeksizin destekleyebileceğinin de altını çizmiştir. Bu örneğin daha öncesinde de yaşandığını, bir kısım YTP'lilerle bağımsızların III. İnönü Hükümeti'ni desteklemiş olduklarını hatırlatmıştır.¹⁷

Anlaşılan o ki *Akis*'e göre seçimlerden önceki yazı en iyi değerlendiren AP olmuştur. Çünkü AP, kışı iyi değerlendirememesine rağmen, yazı iyi değerlendirmiş, CHP lehine dönen avantajı, tekrar eline geçirmiştir. AP, bilhassa köylerde oy oranını çok arttırmıştır. *Akis*, bundan dolayı AP'nin, zaferi "*çantada keklik*" olarak gördüklerini belirtmiştir. *Akis*, diğer partileri eleştirmiş, CHP ve MP'nin çok yavaş hareket ettiğini belirtmek için "*tırıs bile geçmeme*" ifadesini kullanmıştır. CKMP'nin de henüz tek bir hamle yapmadığı vurgulanmıştır. Bu şekilde AP'nin, memleketi iktidarını bekler bir havaya soktuğu belirtilmiştir. AP'nin bu durumu her ne kadar başarılı olarak gösterilse de onların erken "*finiş*" geçmesi olarak değerlendirilmiştir. Hatta AP'nin bu taktiğini 1961 seçimlerinde CHP'nin de uyguladığı ama çok oy kaybettiği hatırlatılmıştır. AP'nin bu hızlı çıkışı, jockey'nin acemiliğine benzetilmiş ve yarışın sonuna yaklaştıkça çatlayabileceği söylenerek, onların bu seçim taktiğinin yanlış olduğuna atıf yapılmıştır.¹⁸

Partilerin Aday Yoklama / Ön Seçim Sürecinin Değerlendirilmesi

Toker, seçimlerde AP'nin eski DP'lilerin akrabalarını aday olarak göstermelerini yanlış bulduğu görülmektedir. Toker, bu durumu "*Bir evlât, bir kardeş, bir yeğen mecliste ne yapacaktır?*" diyerek eleştirmiş ve bu kişileri imkânsız bir restorasyonun pişdarları olarak nitelendirmiştir. Toker, bu kişilerin TBMM'ye gönderilmek istenmesinden oldukça muzdarip olmuş ve aday yoklaması yapan partililere bir çağrıda bulunarak, bunları memleketin başından uzaklaştırmaları temennisinde bulunmuştur.¹⁹ *Akis*, AP'ye 1100'ü geçkin aday adayı başvurduğunu ve liste başında yer almak için eski DP'liler ile yeni AP'liler arasında kıyasıya mücadele olduğunu belirtmiştir. AP'lilerin 1961 seçimlerinden sonra 4 yıldır yoğun olarak çalıştıkları fakat yerlerini eski DP'lilere veya onların yakınlarına kaptırmak tehlikesiyle karşılaştıkları yakınmalarına atıf yapılmıştır. Bununla ilgili şu örnek verilmiştir: Eski DP milletvekili Samet Ağaoğlu'nun, o dönem seçim bölgesi olan Manisa'dan, karısı

¹⁶ "Bravo", *Akis*, 9 Ekim 1965, s.8.

¹⁷ Toker, "Yurtta Olup Bitenler", *Akis*, 14 Ağustos 1965, s.6.

¹⁸ "Millet", *Akis*, 21 Ağustos 1965, s.4,6.

¹⁹ Şule Tokatlı, "Metin Toker ve Akis Ekseninde Türk Siyasi Hayatına Bakışı", Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2018, s.149.

Neriman Aġaoġlu'nun AP aday adaylığını desteklemesi karşısında, AP'li bir gencin "hâlâ yetmedi mi Samet Bey" diye bağırmasını yazmıştır. *Akis*, her ne kadar AP'yi eleştirse de önseçimde, AP içinden birçoğunun, eski DP'lileri liste başına koydurmamak için uğraştığı durumunu takdir etmiştir.²⁰

Demirel, seçimi kazanmak için eski DP'lilerle yoğun temas içinde bulunmasına rağmen seçimden sonra onlarla arasına mesafe koymuş, parti içinde DP intikamını alalım diyen radikal kişileri dizginlemiştir.²¹ Burada Demirel'in, dönemin şartlarını göz önünde bulundurduğunu ve konjonktürel davrandığını söylemek mümkündür.

Akis, AP'nin ön seçimlerinin kıran kırana geçtiğini belirtse de CHP'de böyle bir sürecin yaşanmadığını yazmıştır. Bunun nedenini CHP içinde hem eski DP'liler olmamasına hem de parti içinde hırslı teşkilatçılar bulundurmamasına dayandırmıştır. *Akis*, CHP'de yapılan ön seçimlerde CHP'lilerin sadece kendilerini düşünmediğini de belirtmiştir. Buna örnek olarak, Bülent Ecevit'in Ankara veya İstanbul'da yapılan yoklamalarda birinci sırayı alacakken, Zonguldak'tan yoklamaya girmeye karar vermesini göstermiştir.²² *Akis*'in, CHP'nin AP'den daha demokrat olduğunu ve parti içi çekişmelerinin olmadığını vurgulamak istediği söylenebilir.

Akis, AP ve CHP'de ön seçimlerin önemli görüldüğüne dikkat çekse de diğer partilerde ön seçimin böyle olmadığına değinmiştir. Buna dayanak olarak, bu partilerin fazla bir iddiaları olmaması gösterilmiştir. Hatta bu partilerin bazılarının, ön seçim arifesinde yaptıkları faaliyetleri bir ön seçim olarak değil, lidere dalkavukluk yaparak geçirdikleri belirtilmiştir.²³

Akis, AP'nin, Ağustos ayı sonunda yapılacak olan ön seçimde dehşete düştüğünü belirtmiştir. Buna neden olarak, AP'deki ön seçimlerin diğer partilere göre kıran kırana geçmesi gösterilmiştir. *Akis*, AP'ye 1100'ü geçkin ön aday başvurduğunu, bunlardan ancak 200 kişinin yerinin sağlam olduğunu, diğer 900 aday adayının ise AP'ye küsebileceği belirtmiştir. Bundan dolayı AP'nin ön seçimden sonra partilerinden kopmanın nasıl önlenilebileceğinin telâşına girildiği ifade edilmiştir. *Akis*, burada AP'nin bu kişilere aday adaylığı kaybetseler bile üzülmemelerini çünkü kendilerinin iktidara gelmesi için çalışacak olan kişilere seçim sonrasında, iktidarlarının nimetlerini sunacaklarını söylediğini iddia etmiştir.²⁴ *Akis*, burada AP'nin seçmenini kaybetmemek için politikalar ürettiğini vurgulamaya çalışmıştır.

Anketler ve Aday Profilleri

Akis, o dönem sık rastlanmayan bir örnek vermiş ve 1965'lerin başında yapılan seçim anketini bildirmiştir. Bu anketin kim tarafından yaptırıldığı belirtilmemiştir. Gecekonduarda yapılan ankette, 55-60 yaşını geçkin kişiler, anketçinin "1965 yılında ne istersiniz?" sorusunu, vatana ve millete zeval gelmesin ve millî dâvalarda başarıya ulaşılsın diye yanıtlamışlardır. Fakat 30 yaşından aşağı olan kişiler ise bu

²⁰ "Yoklamalar", *Akis*, 21 Ağustos 1965, s.10.

²¹ Fedayi, "Adalet Partisi'nin Birinci Dönemi: 1961-1971", s.133.

²² "Yoklamalar", *Akis*, 21 Ağustos 1965, s.11-12.

²³ "Yoklamalar", *Akis*, 21 Ağustos 1965, s.12.

²⁴ "Yoklamalar", *Akis*, 21 Ağustos 1965, s.9-10.

soruya, maddi şeyler beklediklerini söylemişlerdir. Bunlar: tapu, kredi, iş, motosiklet, elden düşme bir otomobil vb. gibi isteklerdir.²⁵ Bunun dışında seçime dair yapılan başka bir ankete rastlanılmamıştır. Bu anket sonuçlarından partilerin haberi olduğu söylenebilir. Çünkü *Akis*'te yer alan pek çok yazıda, parti liderlerinin yapmış oldukları mitinglerde bu istekleri vaat olarak sundukları yazılmıştır.

Akis'te, ön seçim sonrasında “*Adaylarına Göre Partilerin Özellikleri*” başlığı altında bir değerlendirme yapılmıştır. Adaylar arasında en çok çiftçi bulunduran partilerin AP ve YTP olduğu, AP'nin 450 adayından 42'sinin çiftçi ve ziraatçı, YTP'nin ise 41 adayının çiftçi olduğu belirtilmiştir. En çok müteahhittin ise 22 kişi ile MP'de, onu 16 kişi YTP'nin takip ettiği, AP'nin 13, TİP'te 3 ve CHP'de 2 müteahhit adayı olduğu yazılmıştır. En çok fabrikatör ve tüccar adayının 88 kişi ile MP'de olduğu, YTP'de 66, CKMP'de 57, AP'de 50, CHP'de 41, TİP'te ise 7 kişi olduğu belirtilmiştir. En çok felsefeci ve tarihçinin 5 kişi ile Türkeş'in partisi olan CMKP'de olduğu belirtilmiştir. En çok hukukçu ve iktisatçının rekor sayıda CHP'de olduğu, 12 iktisat, 173 hukukçu adayının olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında CHP'nin müspet ilime çok önem verdiği için 77 adayın doktor, mühendis, dişiçi, veteriner ve kimyager olduğuna da değinilmiştir. En çok din adamını MP'nin gösterdiği, liste başına 3 din adamı yerleştirdiğini, AP ve CMKP'nin 1 din adamı, CHP ve YTP'nin ise listeye hiç din adamı adayını koymadığı belirtilmiştir. CHP'nin 7 ev kadını aday göstermesiyle rekor kırdığı ifade edilmiştir. En çok işçi, sendikacı ve sanatçı adayının TİP'te olduğu, 88 adayının işçi, 37'sinin sendikacı, 4 kişinin de ressam, müzisyen ve artist olduğu bilgisi verilmiştir. Bunların dışında YTP'de 14 kişinin mali müşavir olduğu, listelerde de tek antrenör adayın bir kişi ile CMKP'de olduğu da belirtilmiştir.²⁶

Akis'te yazıları yayımlanan Jale Candan, kadın haklarını savunan yazılarıyla ön plana çıkmıştır. 1965 seçimleri öncesinde herkesten farklı bir konuya temas etmiştir. Kadınların da TBMM'ye girmeleri gerektiğini belirtmiş, bunun yolunun ön seçimden geçtiğini vurgulamıştır. Candan, kadınların eğer bu meseleye önem verip, Meclise çok sayıda kadın girebilirse, kadınlar lehinde istedikleri siyasi çalışmaları yapabileceklerinin önemine işaret etmiştir.²⁷ Candan, teşkilâtı içinde kadına yer veren tek siyasî partinin CHP olduğunu belirtmiştir. CHP'nin kadınların siyasi hayata katılmaları için, tüzüklerinde birçok değişiklikler yaptığını söylemiştir.²⁸

Parti Söylemlerinin Meydana Yansımaları

CHP, 1961 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden sonra artık yeni siyasi söylemler benimsemesi gerektiğini anlamıştır. CHP, 1965 seçimlerine öncesindeki gibi özgürlük ve demokrasi vurgularıyla gidemeyeceğini anlamış ve bu nedenle dönemin baş sorunlarından olan iktisadi kalkınma, işçi sorunları, grev, toplu sözleşme, toprak reformu, vergi adaleti, sosyal düzen vb. gibi temel sorunlara ağırlık vermeye başlamıştır.²⁹

CHP, 1965 seçimlerine giderken, ortanın solu söylemini her yerde dillendirmesini

²⁵ “Reformlar Yılı 1965!”, *Akis*, 15 Ocak 1965, s.7.

²⁶ “Adaylarına Göre Partilerin Özellikleri”, *Akis*, 25 Eylül 1965, s.9.

²⁷ Jale Candan, “Kadınlar İsterse”, *Akis*, 4 Eylül 1965, s.32.

²⁸ Jale Candan, “Siyasi Hayatta Kadın”, *Akis*, 14 Ağustos 1965, s.32.

²⁹ Altuğ Koç, “1965 Genel Seçimleri Öncesinde “Ortanın Solu” Söyleminin Ortaya Çıkışı”, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6/2 (2017), s.42-43.

sağlayan gelişmeler olmuştur. TİP başkanı Mehmet Ali Aybar, sol oylara talip olmak için yeni stratejiler uygulamış ve bu kamuoyunda ciddi karşılık bulmuştur. Onun “köylüye toprak, herkese iş” sloganı, CHP seçmenini bile etkilemiş ve sol seçmen TİP’e yönelmiştir. CHP, kendi seçmenini elinde tutmak için, seçimlere ‘ortanın solu’ sloganıyla girmiştir. CHP’nin ortanın solunda yer aldığı söylemi, 25 Temmuz 1965’de CHP genel başkanı İsmet İnönü’nün yaptığı konuşmada resmi olarak ifade edilmiştir. İnönü, bu konuşmadan sonra da çeşitli gazetelere verdiği demeçlerde “CHP bünyesi itibariyle devletçi bir partidir ve bu sıfatla elbette ortanın solunda bir ekonomik anlayıştaadır” diyerek ortanın solu vurgusunu ön plana çıkarmıştır. Böylece bunun, benimsenmesini sağlamış ve kamuoyu oluşturmuştur.³⁰ Toker, *Akis*’te bu durumu “CHP ortanın solunda Amerika’daki Demokrat Parti derecesinde yer alacak” olarak analiz etmiştir.³¹

CHP’nin kendini “ortanın solunda” bir parti olarak ifade etmesi durumu *Akis*’in birçok sayısında değerlendirilmiştir. Özellikle Toker, *Akis*’te bu tabiri çok sık eleştirmiş, bunu sık kullanmanın CHP’ye bir şey kazandırmayacağını belirtmiştir. Hatta bu söylemin CHP’yi solcu veya sosyalist olarak nitelediğini, bunun da demagoji yapmak anlamına geldiğini söylemiştir. CHP’nin en büyük rakibi olan AP’nin, bu söylemi CHP aleyhinde kullanarak CHP’yi “Moskof zihniyetine sahip” olmakla itham ettiğini ifade etmiştir. Toker, artık seçime katılan partilerin sağ ve sol olarak kutuplara ayrıldığını belirterek, CHP’nin kendini doğru bir şekilde halka anlatması gerektiğini söylemiş ve CHP’ye bir takım öğütler vermiştir. Öncelikle parti program ve görüşlerinin doğru şekilde millete anlatılması gerektiğinin altını çizmiştir.³²

Demir, AP’nin DP’nin mirasına talip olduğunu belirten bazı emareleri kurulduğu andan itibaren gösterdiğini belirtmiştir.³³ AP, halka kendilerini DP’nin mirasçısı olarak göstermek için parti ambleminde değişiklikler yapmıştır. AP’nin ilk amblemi kitap ve güneş olan bir semboldü. Bunun yerine başı dik yürüyen, beyaz bir kır at seçilerek yeni bir amblem yapılmıştır. Böylece DP’nin, toplumda benimsenmiş olan demirkırat vurgusu ön plana çıkarılmış ve buna bir gönderme yapılmıştır.³⁴ Bu nedenle CHP genel başkanı İnönü, AP’nin amblem değiştirip DP kıratına gönderme yapmalarını, elbette ikinci kıratta birincisinin yolundan gidecektir diyerek, onların DP’nin siyasi mirasçısı olduğunu ifade etmiştir.³⁵ Demirel, bu radikal hamlesiyle DP mirasına sahip çıkmaya çalışan YTP’yi saf dışı bırakmıştır.

Tıpkı CHP’nin “ortanın solu” ifadesi gibi, AP’nin, demirkırat amblemi de *Akis*’te geniş yer bulmuş ve bu durumu en çok yine Toker eleştirmiştir. O, bunu maharetli bir seçim yatırımı olarak değerlendirmiştir. AP’nin demirkıratı seçerek, seçmene karşı göz boyadıklarını, onlara eski demirkırat devrini geri getireceklerini örtük

³⁰ Hatice Sinem Hüröglü, “Akis Mecmuasına Göre Türkiye’de Siyasi, İktisadi, Kültürel Hareketlilik ve Değişimler (1954-1967)”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 2019, s.104-105. CHP, 1966’nın 18-21 Ekim günleri arasında yaptığı 18. CHP Kurultayı’nda, ortanın solu fikrini kesin olarak resmi parti ideolojisi haline getirmiştir. Gülsüm Tütüncü Esmer, *CHP: 1965 – 1980 Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu*, Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk, 2006, s.59, 67.

³¹ Altuğ Koç, “1965 Genel Seçimleri Öncesinde “Ortanın Solu” Söyleminin Ortaya Çıkışı”, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6/2 (2017), s.42-43.

³² Toker, “Şu ‘Ortanın Solu’ Hikâyesi”, *Akis*, 14 Ağustos 1965, s.5; Toker, “Tedhiş ile İnfial”, *Akis*, 24 Temmuz 1965, s.5.

³³ Deniz Cenk Demir, “Altmışlı Yıllarda Merkez Sağ: Demir Kırat’tan Adalet Partisine Merkez Sağın Sancılı Serüveni”, *Türkiye’nin Atmışlı Yılları*, Der. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim, 2007.

³⁴ Abadan, *Anayasa Hukuku ve Siyasî Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*, s.123-124.

³⁵ “İkinci Demirkırat Elbette Birincisinin Yolundan Yürüyecek”, *Milliyet Gazetesi*, 26 Ağustos 1965, s.1.

olarak vadettiklerini iddia etmiştir. Toker, ne yazık ki buna inanacak olan kimse-lerin olduğunu da belirterek o kişileri “*eski günler hasretlisi*”, “*kıratı görünce iman tazelemişler, canlılıkları artmış, moralleri takviye olmuş*” kişiler olarak nitelendirmiştir. Toker, bu amblem değişikliği ile AP’nin kendisini 1960 yılı öncesindeki DP zihniyetine hapsedtiğini söylemiştir. Toker, AP’nin Türkiye’yi asla tekrar DP günlerine götüremeyeceğini, buna heves bile etmemeleri gerektiğinin altını çizerek; eğer aksi olursa da “*bir kuvvet çıkar ki bu heves sahipleri ne olduklarını şaşırırlar*” diyerek, bir hatırlatmada bulunmuştur. Hatta Türkiye’nin selametini isteyen kişilere, bir an önce AP’yi bu hevesten ayıltıp, kendilerine getirmesi için bir çağrı yapmıştır.³⁶

Akis’te, AP-DP benzerliğine bir örnek daha verilerek, ikisinin de Türkiye’de bulunan iki kuvvet kaynağını hiç anlamadığı iddia edilmiştir. Biri gençlik, diğeri ise silahlı kuvvetlerdir. DP’nin bunları baskı altında tutmaya çalıştığı, AP’nin ise bunları millî iradeye karşı bir direniş olarak gördüğünün altı çizilmiştir. *Akis*’te, İnönü’nün bunlar gibi olmadığını belirtmek için, onun yıllardır gençlikle orduyu iyi bir şekilde idare ettiği ifade edilerek, haleflerine sakin bir gençlik ve itidalli bir ordu devrettiği yazılmıştır. Burada seçmene; AP’nin koalisyonda olmasına rağmen basiretsiz bir politika uyguladığı, eğer AP’nin tek başına iktidara gelirse de bir başarı elde edemeyecekleri ve ufak bir meseleyi bile çözemeyip büyük bir sorun haline getirecekleri gösterilmek istenmektedir.³⁷

Demirel, Toker’in ifade ettiğinin aksine seçim meydanlarında gençlik ve orduya önem verdiğine dair söylemlerde bulunmuştur. *Akis*’te, Demirel’in ilk seçim mitingi olan Erzurum’da, ordu ve gençlik vurgusunu ön plana çıkardığı yazılmıştır. Demirel, ordunun da kendisini dinlemeye geldiğini belirterek orduyu muhabbetle selamlamış ve böylece partisi ile ordunun birlikte hareket ettiğine dair iyimser hava oluşturmuştur. Akabinde ise gençliğin anayasal hakların dışına çıkmamaları gerektiğine değinerek, AP iktidarında üniversiteli gençler için sonsuz imkanlar açacaklarını söylemiştir.³⁸

Akis’te, Eylül ayının sonlarına doğru parti liderlerinin seçim mitinglerine ağırlık vermeye başladıkları yazılmış ve bu süreç bütün detaylarıyla ilgili sayılara yansıtılmıştır. 25 Eylül 1965 sayısının kapağına Demirel ile İnönü’nün fotoğrafı koyulmuş ve ikisi arasına bir mikrofon yerleştirilmiştir. Büyük puntolarla fotoğrafların üzerine “*Seçim Kampanyası Başladı*” yazılmıştır. Seçim öncesi CHP ve AP genel başkanları yaptıkları yurt gezilerinde büyük mesafeler kat etmiştir. Bu geziler sırasında genç olan AP genel başkanı Demirel’in 11.762 km. yol kat ettiği görülürken, artık çok yaşlanmış olan CHP genel başkanının ise Demirel’in yarısı kadar bile yol alamamıştır. İnönü, toplam 4.402 km. yol kat etmiştir.³⁹ Demirel, liderler içinde en fazla mesafe kat eden kişi olmuştur. Şüphesiz bu durumda onun genç ve dinamik olması etkindir.

Toker, 25 Eylül 1965 sayısında “*Kampanyaya Bakarken*” adlı kaleme aldığı yazıda CHP ve AP üzerinden değerlendirme yapmıştır. Toker, İnönü’nün, olgun devlet adamı ve uzun yıllar siyasi tecrübesi olduğunu belirterek, onun rakibinden daha

³⁶ Toker, “Demirkırat II”, *Akis*, 7 Ağustos 1965, s.5.

³⁷ Toker, “Başlayan Huzursuzluk Belirtileri”, *Akis*, 11 Eylül 1965, s.5.

³⁸ “Kullanılmış Mizansen”, *Akis*, 25 Eylül 1965, s.10.

³⁹ *Milliyet Gazetesi*, 10 Ekim 1965, s.5.

avantajlı olduğunu ima etmiştir. Onun seçim kampanyasında AP'nin 8 aydır koalisyonda bulunmalarına rağmen hiçbir şey yapmadıklarını, sadece eski Demirkırat zihniyetini geri getirmeye çalıştıklarını söylemiştir. İnönü, burada AP'nin yaptığı birkaç hatayı sıralamış; ne kadar vergi topladıklarını artık açıklamadıkları, servet sahiplerinin isimlerini gizli tutmaları, her mahallede on beş milyoner türettikleri, pahalılığı övmeleri, birçok vurguncu, karaborsacı ve komisyoncu sayısını arttırmalarını örnek olarak vermiştir. Toker, AP'nin CHP'ye karşı iki silah kullandığını, birinin “biz DP'yiz” ötekini ise “CHP komünisttir” sözü olduğunu söylemiştir. Toker, burada iki partinin vaatlerini değerlendirmiş, AP'nin ciddi bir söz söylemediğini, İnönü'nün bunlar karşısında daha da güçlendiğini, herkesin AP gelirse memleketi nereye sürükleyeceğini gördüğünü ifade etmiştir. Hatta Toker, demirkırata atıf yaparak “beygir” tabirini kullanmış ve kitlelerin gözü kapalı bir beygirin peşinden tekrar karanlık günlere gitmeyi kabul edeceklerini, insan kolay kolay düşünmüyor demiştir.⁴⁰

AP'nin Erzurum Mitingi

Akis'te “İz Takip Edenler” başlığı altında AP'nin seçim stratejilerine dair bazı ayrıntılar verilerek, AP'nin ilk seçim mitingini Erzurum'da gerçekleştirdiğine değinilmektedir. AP, seçim gezisine son şeklini verirken DP stratejisini izlemiş ve DP'nin 1950 ve 1954 seçimlerinde çizdiği rotayı esas almıştır. *Akis*, AP'nin; DP'nin, 1950 ve 1954 seçimlerinde Erzurum'dan başlayıp, iyi sonuçlar aldığını, 1957 seçimlerinde ise Afyon'dan başlayıp kötü sonuçlar aldığını bildikleri için, bundan kendilerine ders çıkardıklarını yazmıştır.⁴¹

Akis, Erzurum'da kürsüye AP'li Seyfi Öztürk'ün de çıktığını belirterek, onun daha önce siyasilerin yaptığı gibi dini siyasete alet etmeye çalıştığına dair bir örneği anlatmıştır. Öztürk, sözlerine her şeyin başının manevi kalkınma olduğunu söyleyerek başlamış ve ikinci ezanı okununca, şimdi ezanı dinleyelim diye konuşmasını yarıda kesmiştir. *Akis*, bu hareketin halk arasında çok tesirli olduğunun altını çizerek, Öztürk'ün dudaklarını kıpırdatarak dua okumasının da halkı galeyana getirdiğini ve Allahu Ekber nidalarının yükseldiğini yazmıştır. *Akis*'te, ezan olayının kurgulanmış bir olay olduğu belirtilmiş ve Allahu Ekber nidalarının yükselmesi de mitingin “spesiyalitesi” olarak değerlendirilmiştir. Bu olayı da “kullanılmış mizansen” başlığı altında anlatmıştır.⁴² *Akis*, Erzurum mitinginde Demirel'in konuşmasının birçoğunu kâğıttan kötü bir tempo ile okuduğunu belirtmiş, Demirel'in ara ara “İktidar AP'nindir” sloganlarını atsa da halk tarafından alkışlanmadığını yazmıştır. *Akis*, bunun Demirel'in ilk miting konuşması olduğunu, Allah sözünü yerli yersiz kullanmasının dışında, tüm bunlara rağmen diğer AP'lilerden daha seviyeli konuştuğunu vurgulamıştır.⁴³

Akis, AP'nin 1965 seçimleri için ilk miting yeri olan Erzurum ve Kars mitinglerine nerdeyse 7 sayfa yer ayırmış ve çok detaylı anlatmıştır. Fakat CHP'nin Elazığ ve Malatya mitinglerine ise 1,5-2 sayfa yer ayırmış, hiç detaya girmemiştir. *Akis*, AP'yi detaylı anlatmasına rağmen, onların hatalarına, yanlışlarına vurgu yapmıştır. CHP'yi anlattığı yerde ise neredeyse hata, eksik belirtmemiş, aksine AP'nin mitingine katılım çok az oldu derken, İnönü'nün mitinglerinin ise muhteşem olduğunu,

⁴⁰ Toker, “Kampanyaya Bakarken”, *Akis*, 25 Eylül 1965, s.5.

⁴¹ “İz Takip Edenler”, *Akis*, 25 Eylül 1965, s.6-7.

⁴² “Kullanılmış Mizansen”, *Akis*, 25 Eylül 1965, s.10.

⁴³ “Kullanılmış Mizansen”, *Akis*, 25 Eylül 1965, s.10.

on binlerin katıldığını, hınca hınç dolu meydanlar olarak ifade etmiştir. Burada *Akis*'in okuyucuyu yönlendirmeye çalıştığı söylenebilir. Anlattıklarından yola çıkarak halk için AP'nin değil CHP'nin faydalı olduğunu örtük olarak söylemiştir.

Miting Çalışmaları ve Siyasi Liderlerin Söz Düellosu

Seçimden önce parti sözcüleri radyo konuşmaları yapmıştır. Bu radyo konuşmaları incelendiğinde ekonomik ve sosyal konuları ön plana çıkaran CHP ve TİP olmuştur. Petrol ve toprak reformu en çok değindikleri konu arasındadır. En çok partisini ve önderlerini öven partilerde CMKP ve MP olmuştur. Yine en çok diğer parti ve liderlere sataşan ise AP ve MP olmuştur. Din ve mukaddesatı ise en çok ön plana çıkaran partiler ise CMKP ve AP olmuştur.⁴⁴

Akis'te, parti sözcülerinin radyoda yaptıkları konuşmalar değerlendirilerek, seçim sonuçlarına dair bazı çıkarımlarda bulunulmuştur. *Akis*, "Kampanya" alt başlığı altında, diğer partilerin kaybedeceğini ve yalnız CHP'nin kazanacağını ön görmüştür. Hatta CHP'nin diğer sözcülerinin, İnönü seviyesinde konuşurlarsa, oylarını daha arttırarak iyice büyüyeceğinin altı çizilmiştir. *Akis*, diğer partilerin durumuna da değinmiş; AP ve CMKP'nin hiçbir şey kazanamayacağı, MP'nin her şeyi kaybettiği, YTP'nin bir mana ifade etmediği ve TİP'in ise sınırda kaldığı belirtilmiştir.⁴⁵

Akis, parti liderlerinin de radyo konuşmalarını değerlendirmiş; eğer seçime kadar Demirel'in bu iki söylem dışında -biz DP mirasçısıyız, CHP komünisttir- yenilikler geliştirmese, AP'nin acı bir seçim sürpriziyle karşılaşılacağı ve bu durumun Demirel'in kısa ve parlak siyasi yaşamının sonu olacağı belirtilmiştir. Radyo konuşmasında CMKP'nin yeni bir ses yükseltmediği, klişe sözler ve büyük tabirlerinin dışına çıkmadığı, YTP'nin ise sanki böyle bir parti yokmuş gibi konuştuğu belirtilmiştir. Bölükbaşı'nın ise ilk başta popüler olduğu fakat 40 yıllık meseleleri gündeme getirip İnönü'ye sataştığı için bu ilk günlerdeki popülerliğini kaybetmiş yerini TİP'e bırakmıştır. Burada MP'nin tahmin edilenden daha az oy alacağı ve CHP'nin bunlar karşısında akli başında bir parti olduğu söylenmiş ve seçimi kazanacağı vurgulanmıştır.⁴⁶

Akis'in, 590. sayısı seçimlerinden bir gün önce 9 Ekim'de yayımlanmıştır. Kapak sayfasında büyük puntolarla "Kim Kazanacak" yazılmıştır. Burada özellikle şu husus dikkati çekmektedir. *Akis*'te, bundan önceki 1961 seçimlerinde kendinden emin tahminler yürütürken, 1965 seçimlerinde bu kadar keskin tahminler yerine, toplumun genel kanaatine göre yorumlar yapmıştır. Çünkü 9 Ekim 1965 sayısı tamamen incelendiğinde böyle olduğu görülmektedir. Toker, "Karar Saati" başlığıyla kaleme aldığı yazıda CHP ve AP'nin mazide yaşadıklarından bir adım ayrılmadıklarını söyleyerek iki partinin birbirlerine karşı olan söylemlerini eleştirmiştir. Ama Toker AP'yi en başta eleştirmiş ve halkı yönlendirmek ister gibi tavır takınmıştır. Burada halka, "huzur devam etsin mi veya AP başa geçerse ülkede bir karışıklık mı çıksın" diyerek, örtük olarak AP'ye oy verilmemesi gerektiğini ima etmiştir. Hatta Toker, yine örtük olarak halkı CHP'ye oy vermeye çağırılmış ve "CHP bugünkü şartlar içinde ne kadar kıymetli ve memleketi yönetmeye ne denli haiz olduğunu göstermiştir" demiştir. Toker AP ve MP'nin Türkiye'nin geleceğine

⁴⁴ Abadan, *Anayasa Hukuku ve Siyasî Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*, s.253.

⁴⁵ "Kampanya", *Akis*, 2 Ekim 1965, s.4.

⁴⁶ "Kampanya", *Akis*, 2 Ekim 1965, s.4.

dair hiçbir şey ortaya koymadığını, bunlara oy verenlerin hislerine kapılarak oy vereceğini belirttiğinden sonra 1965 Türkiye’inde sadece hissi oy verilmesinden tehlikeli bir durum olmadığını söylemiştir. CMKP ve TİP’i de eleştirmiş, bunları doktrin olarak ikiz partiler olarak nitelendirmiştir. Bunların sadece demagoji yaptıklarını vurgulayarak; TİP’i 1930’lardaki Alman Komünist Partisine, CMKP’yi ise Hitlerin Nazi Partisine benzetmiştir.⁴⁷

Abadan, seçim gününden önce, partilerin söylemlerini, genel olarak şu şekilde tespit etmiştir: AP’nin ağırlıklı CHP üzerinden oy devşirmeye çalıştığını söylemiş, AP’nin, CHP’yi TİP ile benzer gördüğünü belirterek, CHP Türkiye’ye komünistliği getirmeye çalışıyor propagandası ile seçmene hitap ettiğini ifade etmiştir. Bunun dışında AP, CHP’yi partizanlıkla, halkı anlamamakla, anayasayı ihlal etmekle de suçlamıştır. AP sadece CHP’yi değil diğer partileri de eleştirmiş CKMP, MP ve YTP’yi aciz partiler olarak nitelendirerek, aday listelerinde bile yeteri kadar aday koyamadıklarını iddia etmiştir.⁴⁸ CKMP, ise seçim çalışmaları yaptığı sırada ağırlıklı olarak komünizm ve komünizmle mücadeleyi ön plana çıkarmıştır. Bu nedenle en çok TİP’i eleştirmiştir.⁴⁹ MP ise ağırlıklı CHP ve TİP üzerinden çalışma yapmış, komünizmle mücadele edeceğini söylemiştir. Bu nedenle özellikle CHP karşıtlarından oy alarak meclise girebilmeyi hedeflemiştir.⁵⁰ Abadan, TİP’in ise mülkiyet hakkını sınırlandırmayı ve her şeyi devleştireceği vaadiyle çalışmalar yaptığını söylemiştir. YTP ise daha çok özel teşebbüs ve yabancı sermaye ile ülkenin kalkınacağı görüşündedir. Bu nedenle yabancı sermayeyi ülkeye çekmek için çalışmalar yapacaklarını seçmene anlatmıştır.⁵¹

Seçim Sonuçları

Akis’in, artık seçimlere yakın yaptığı tahminlerde daha dikkatli davrandığı görülmektedir. Bunda 1961 seçimindeki göstermiş olduğu yanlış tutumunun büyük rolü olduğu söylenebilir.⁵² *Akis*, artık bu seçimin iki büyük parti olan CHP ve AP arasında olacağını söylemiş, seçim kampanyasının en başında AP’nin seçimi kazanmasını “*olağan bir ihtimal*” olduğunu ama şimdi bu durumun değiştiğini, seçim sonucunun ise tam bir sürpriz olacağını belirtmiştir. AP’nin mecliste en çok milletvekili bulundurması muhtemel ama ikinciliğe düşmesinin de uzak bir ihtimal olmadığı vurgulanmıştır.⁵³

Nihayet 10 Ekim 1965’te seçim yapılmıştır. Bu seçime halkın katılım oranı ise % 71.3 olmuştur.⁵⁴ Katılma oranı, 1961 seçimlerinde % 81 iken, % 9.7 düşmüştür.⁵⁵ Buna göre; AP 240, CHP 134, MP 31, YTP 19, TİP 15, CMKP 11 milletvekili ile Meclise girmiştir.⁵⁶ *Akis*, seçimden sonraki ilk sayısını 16 Ekim 1965 tarihinde “*AP iktidarda*” kapağıyla çıkarmıştır. *Akis*, bu sayıda seçim sonuçlarını değerlendirmiş

⁴⁷ Toker, “Karar Saati”, *Akis*, 9 Ekim 1965, s.5.

⁴⁸ Abadan, *Anayasa Hukuku ve Siyasî Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*, s.134-140.

⁴⁹ Abadan, *Anayasa Hukuku ve Siyasî Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*, s.220-225.

⁵⁰ Abadan, *Anayasa Hukuku ve Siyasî Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*, s.190-200.

⁵¹ Abadan, *Anayasa Hukuku ve Siyasî Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*, s.238-240.

⁵² Hüroğlu, “*Akis Mecmuasına Göre Türkiye’de Siyasi, İktisadi, Kültürel Hareketlilik ve Değişimler (1954-1967)*”, s.107.

⁵³ “*Büyükler Arasında*”, *Akis*, 9 Ekim 1965, s.6-7.

⁵⁴ Devlet İstatistik Enstitüsü, *Türkiye İstatistik Yıllığı 1968*, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1969, s.133.

⁵⁵ Hikmet Sami Türk, “*Türk Seçim Sisteminde Oy Hakkı*”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26/ 3-4 (1969), s.82.

⁵⁶ “*Çankaya’da Atan Şafak*”, *Akis*, 16 Ekim 1965, s.7.

ve sonuçları tam bir sürpriz olarak nitelendirmiştir. Fakat *Akis*'te, seçim sonuçlarını doğru tahmin ettikleri belirtilmiş, daha önce AP'nin kazanacağı ve CHP'nin muhalefet partisi olacağını yazdıkları iddia edilmiştir. *Akis*'te, her ne kadar bu şekilde yazıldığı ifade edilse de ilgili sayılarında bu ve benzeri söylemlere rastlanılmamıştır. Aksine her sayıda CHP'nin kazanacağı vurgulanmıştır. *Akis*, seçim sonucunun içerisinde başka sürprizlerin ortaya çıktığını ve bunlardan birisinin de sandığa gitmeyen seçmenler olduğunu belirtmiştir. Hatta beş milyon kadar seçmenin oy kullanmaya gitmediğine değinerek, bunların büyük çoğunluğunun CHP'li olduğu belirtilmiştir. *Akis*, bu iddiasını kanıtlayan veriler de paylaşmıştır. CHP'nin 1961 seçimlerinde oy aldığı bazı illeri göstermiş ve şimdi ise farklı bir sonuç ortaya çıktı demiştir.⁵⁷

Toker, seçimden önceki taraflı tutumunu, seçim sonuçlarını değerlendirirken de göstermektedir. O, eğer CHP seçilseydi Türkiye'nin işinin çok daha kolay olacağını ifade ederek konuya giriş yapmıştır. Toker, CHP'nin kendisini "ortanın solunda" nitelendirmesini, AP'nin miting meydanlarında aleyhte kullanarak CHP'yi komünistlikle itham ettiğini söylemiştir. Bunun sonucunda, halkın CHP'ye oy vermediği ifade edilmiştir. Toker, CHP bu söylemi dile getirmeseydi oyları artabilirdi ama dertlerinin oy almak değil, bir gerçekliği ifade etmektir, kararlı bir duruş sergilemiştir diyerek, CHP'yi takdir etmiştir.⁵⁸ Toker, CHP'nin 1965 seçimlerinde 1. parti olamamasının nedenini, o dönem *Akis*'te yazdıklarının dışında bir nedene dayandırmıştır. Ona göre, 1965 seçimlerine katılım az olmuş ve CHP'ye oy veren seçmen sandığa gitmemiştir.⁵⁹

Akis, bu seçimde diğer bir sürprizi de "boş partiler" olarak nitelendirdiği, MP ve YTP'nin gösterdiğini belirtmiştir. MP lideri Bölükbaşı'nın seçime hiçbir vaat sunmadan sadece İnönü'ye hakaret ederek Meclis'e 3. parti olarak girdiğinin altı çizilmiştir. YTP'nin ise orada burada aldığı oylarla Meclis'e 4. parti olarak girdiği söylenmiştir. *Akis*'te, TİP'in beşinci parti olmasına ve yeri doğru tahmin edilen tek partinin ise Meclis'e altıncı sıradan giren CMKP olduğu vurgulanmıştır.⁶⁰

Akis, seçim sonuçlarına göre hem Demirel'in hem de İnönü'nün, demokrasiyi ön plana çıkaran demeçler verdiğini yazmıştır. *Akis*, Demirel'in, bu sonuçların halkın zaferi olduğunu söylediğini ve İnönü'nün ise sonuçlara saygı duyduğunu ifade ettiğini yazmıştır. Diğer parti liderleri de demokratik seçim sonucuna saygı duyduklarını vurgulamıştır. CMKP ve YTP liderleri halkın AP'yi seçtiğini ve bu nedenle halkın iradesine saygılı olacaklarını belirtmiştir. Artık Türkiye'nin seçim sürecini tamamladığını ve AP'nin bir an önce ülkenin meselelerini çözmeye başlaması gerektiğinin altını çizmişlerdir.⁶¹ Böylece İnönü, seçim sonuçlarına şaşırmasına rağmen sükûnetle karşılaşmış ve Demirel'i tebrik etmiştir. Onun, yeni kurulacak AP iktidarına, yardımcı olacaklarını vurgulaması da ülkenin demokratik gelişmişliği açısından nerden nereye geldiğini göstermektedir.⁶²

⁵⁷ "Seçimler, Tebahhur Eden CHP'liler", *Akis*, 16 Ekim, 1965, s.4.

⁵⁸ Toker, "Ödev Şimdi Daha Güç", *Akis*, 16 Ekim 1965, s.5.

⁵⁹ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları: İsmet Paşa'nın Son Yılları 1965-1973*, Cilt VII, Ankara: Bilgi, 1993, s.57.

⁶⁰ "Boş Partilere İtibar", *Akis*, 16 Ekim 1965, s.6.

⁶¹ Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1976, s.299-301.

⁶² "İnönü Dün Demirel'i Tebrik Etti", *Milliyet Gazetesi*, 12 Ekim 1965, s.1

İnönü seçimden 3 gün sonra CHP meclisini toplayarak seçim sonuçlarını değerlendirmiştir. Bunun sonucunda ise yenilginin sebepleri genel olarak; ortanın solu söyleminin yeteri kadar halka anlatılamamış olması ve AP'nin bu söylemi CHP aleyhinde komünistlik propagandası olarak lanse etmesi, diğer bir neden ise CHP teşkilatının yeteri kadar iyi çalışmaması olarak gösterilmiştir.⁶³ Hem CHP içinde hem de CHP seçmeni tarafından ortanın solu söylemi çeşitli yönlerden eleştirilmiş ve CHP'nin yenilgisinin temel nedeni olarak gösterilmiştir. Bu söylemin bırakılması ve yerine başka söylem bulunulmasının dile getirilmesine İnönü tepki göstermiş, bundan dönüş artık mümkün değildir diyerek son noktayı koymuştur.⁶⁴

Akis, yayın hayatına başladığı andan itibaren her ne kadar tarafsız yayın politikası uyguladığını belirtse de objektif davranmadığı için bazı kesimler tarafından eleştirilmiştir. *Akis*'e yöneltilen eleştirilerin ilki, önce DP sonrasında da AP dönemini ön plana çıkararak, aşırı eleştirmesi durumudur. Bu nedenle *Akis*, toplumu ayrıştırıcı yayın yapmakla itham edilmiştir. Diğer en önemli neden ise Toker'in, İnönü'nün kızıyla evli olduğu için milli damat olarak lanse edilmesidir. Tüm bunlar göz önüne alındığında genel olarak *Akis*'in, CHP'nin resmi yayın organı gibi davrandığı, CHP'yi ön plana çıkarıp diğer kesimleri yoğun bir şekilde eleştirdiği için çevrede olumsuz bir algı oluşturduğu ifade edilmiştir.⁶⁵ Toker, bu eleştirilere *Akis*'te yer yer değinmiş ve dergiyi tarafsız yayın yapmamakla itham edenlere karşı bazı açıklamalar yapmıştır. Toker, İnönü ile *Akis* arasındaki tek münasebetinin, kendisinin İnönü'nün kızıyla evli bulunmasından ibaret olduğunu belirtmiştir. Bunun dışında *Akis*'in İnönü'nün fikriyle, partisiyle veya iktidarıyla ilgisi olmadığını defaten vurgulamıştır.⁶⁶

Sonuç

Akis, 1954 ve 27 Mayıs 1960'a kadar olan sayılarında DP'yi, sonra ise DP'nin mirasını sahiplenen AP'yi eleştirmiş ve onları DP yolundan gitmekle itham etmiştir. *Akis*, seçim süreci boyunca partilerin seçim hazırlıklarını ve seçmen yapısını oldukça başarılı bir şekilde analiz etmiş ve bütün detayıyla sayılarına yansıtmıştır. Seçim sürecinde genellikle iki büyük parti olan CHP ve AP üzerinden değerlendirme yapmıştır. Dergide, AP'nin kendisini DP mirasçısı olarak gördüğü ve onların yolunda gittiği için eğer seçilirlerse demokrasiye sekteye uğratacağının altı çizilmiştir. *Dergi*, bu süreçte ise CHP politikalarını övmüş, eğer tek başına iktidara gelirse Türkiye'nin üzerindeki karanlıkların yok olacağını önemine işaret etmiştir. *Akis*'te, İnönü'nün siyaset sahnesindeki ağırlığı, olgunluğu, ordu nezdindeki itibarı ön plana çıkarılarak, seçmene bu yönü vurgulanmıştır. Fakat AP genel başkanı Demirel'in ise siyasette toy olduğu, hitabetinin güçlü olmadığı ve seçmeni peşinden sürükleyemeyeceği ifade edilerek örtük olarak lider imajı olmadığı iddia edilmiştir. *Dergi*, genellikle İnönü'nün ordu nezdindeki itibarını vurgulamakla, onun ardında askerlerin olduğunu seçmene göstermeye çalışmıştır.

Akis'te Milli Bakiye Sistemi'nin getirilmesinin, CHP'nin siyasal manevrası olduğu açık bir şekilde ifade edilmiştir. Partiler içinde ön seçim sürecinin AP ve CHP'de

⁶³ "CHP: Ortanın Solu Halka Anlatılamadı", *Milliyet Gazetesi*, 14 Ekim 1965, s.1.

⁶⁴ "Ortanın Solundan Dönüş Bahis Konusu Olamaz", *Milliyet Gazetesi*, 27 Kasım 1965, s.1.

⁶⁵ Seyran Efiliti Atay ve Hilal Karavar, "Akis Dergisi "Kadınlar Arasında" Bölümünde Kadın Algısı", *SEFAD*, 45 (2021), s.360.

⁶⁶ "Müteessir Olmak Neyi Halleder", *Akis*, 8 Ocak 1965, s.7.

cidde şekilde ele alındığı ve aday başvurularının en çok AP'ye yapıldığı belirtilmiştir. Dergide, en çok AP'nin söylemleri ve yapmış oldukları mitingler detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Siyasi liderlerin söz düellosunda ise AP'nin CHP'yi komünistliği getireceği, CHP'nin ise AP'yi DP zihniyetini tekrar yaşatacağı söylemlerinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Akis, diğer partilere de değinerek, TİP'in aşırı sol görünmesine rağmen halktan oy alabildiğine, MP'nin sadece İnönü'yü eleştirerek onu sevmeyen kişilerden destek topladığına, YTP ve CKMP'nin ise herhangi bir söylem geliştirmeden Meclis'e girdiklerini yazmıştır. Bu küçük partilerin seçim sisteminin değişmesinden dolayı, Meclis'e girebilmeleri şans olarak değerlendirilmiştir. *Akis*, bütün partilerin tek ortak özelliğinin, hem seçim sürecinde hem de sonrasında milli irade vurgusunu ön plana çıkarmaları ve demokrasiye saygı duydukları söyleminin olduğuna işaret etmiştir.

Kaynakça

- Abadan, Nermin. *Anayasa Hukuku ve Siyasî Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1966.
- "Adaylarına Göre Partilerin Özellikleri". *Akis*. 25 Eylül 1965.
- Ahmad, Feroz ve Bedia Turgay Ahmad. *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*. Ankara: Bilgi, 1976.
- Atay, Seyran Efilte ve Hilal Karavar. "Akis Dergisi "Kadınlar Arasında" Bölümünde Kadın Algısı". *SEFAD*. 45 (2021): 355-374.
- "Boş Partilere İtibar". *Akis*. 16 Ekim 1965.
- "Bravo". *Akis*. 9 Ekim 1965.
- "Büyükler Arasında". *Akis*. 9 Ekim 1965.
- Candan, Jale. "Kadınlar İsterse". *Akis*. 4 Eylül 1965.
- Candan, Jale. "Siyasi Hayatta Kadın". *Akis*. 14 Ağustos 1965.
- "CHP: Ortanın Solu Halka Anlatılmadı". *Milliyet Gazetesi*. 14 Ekim 1965.
- "Çankaya'da Atan Şafak". *Akis*. 16 Ekim 1965.
- Demir, Deniz Cenk. "Altmışlı Yıllarda Merkez Sağ: Demir Kırat'tan Adalet Partisine Merkez Sağın Sancılı Serüveni". *Türkiye'nin Atmışlı Yılları*. Der., Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim, 2007.
- Devlet İstatistik Enstitüsü. *Türkiye İstatistik Yıllığı 1968*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1969.
- Fedayi, Cemal. "Adalet Partisi'nin Birinci Dönemi: 1961-1971". *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. 16/57 (2019): 123-150.
- Gümüştakin, Uğur. *Demirel'in Büyük Hedefi: 1946'dan Bu Yana Siyasi Olaylar*. İstanbul: Gümüş / Tekin, 1974.
- Hüroğlu, Hatice Sinem. "Akis Mecmuasına Göre Türkiye'de Siyasi, İktisadi, Kültürel Hareketlilik ve Değişimler (1954-1967)". Yüksek Lisans Tezi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 2019.
- "İkinci Demirkırat Elbette Birincisinin Yolundan Yürüyecek". *Milliyet Gazetesi*. 26 Ağustos 1965: 1.
- "İnönü Dün Demirel'i Tebrik Etti". *Milliyet Gazetesi*. 12 Ekim 1965.
- "İz Takip Edenler". *Akis*. 25 Eylül 1965.
- "Kampanya Başladı". *Akis*. 8 Ocak 1965.

- “Kampanya”. *Akis*. 2 Ekim 1965.
- Kaya, Gazanfer. *Toplumsal Değişim Sürecinde Siyaset ve Özgürlükler (CHP ve AP Üzerine Bir İnceleme)*. Ankara: Ütopya Yayınları, 2013.
- Koç, Altuğ. “1965 Genel Seçimleri Öncesinde ‘Ortanın Solu’ Söyleminin Ortaya Çıkışı”. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 6/2 (2017): 37-50.
- “Kullanılmış Mizansen”. *Akis*. 25 Eylül 1965.
- “Millet”. *Akis*. 21 Ağustos 1965.
- “Müteessir Olmak Neyi Halleder”. *Akis*. 8 Ocak 1965.
- “Ortanın Solundan Dönüş Bahis Konusu Olamaz”. *Milliyet Gazetesi*. 27 Kasım 1965.
- Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin, 2009.
- Özgül, Bülent. “Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye’deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi”. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2002.
- “Reformlar Yıl 1965!”. *Akis*. 15 Ocak 1965.
- “Seçimler, Tebahhur Eden CHP’liler”. *Akis*. 16 Ekim, 1965.
- “Seçimler”. *Akis*. 1 Ocak 1965.
- “Seçimler”. *Akis*. 22 Ocak 1965.
- Tokatlı, Şule. “Metin Toker ve Akis Ekseninde Türk Siyasi Hayatına Bakışı”. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya, 2018.
- Toker, Metin. “Başlayan Huzursuzluk Belirtileri”. *Akis*. 11 Eylül 1965.
- Toker, Metin. “Cepheler Alınırken”. *Akis*. 12 Haziran 1965.
- Toker, Metin. “Demirkırat II”. *Akis*. 7 Ağustos 1965.
- Toker, Metin. “Kampanyaya Bakarken”. *Akis*. 25 Eylül 1965.
- Toker, Metin. “Karar Saati”. *Akis*. 9 Ekim 1965.
- Toker, Metin. “Ödev Şimdi Daha Güç”. *Akis*. 16 Ekim 1965.
- Toker, Metin. “Seçim Yılı”. *Akis*. 1 Ocak 1965.
- Toker, Metin. “Şu ‘Ortanın Solu’ Hikâyesi”. *Akis*. 14 Ağustos 1965.
- Toker, Metin. “Tedhiş ile İnfial”. *Akis*. 24 Temmuz 1965.
- Toker, Metin. “Yurtta Olup Bitenler”. *Akis*. 14 Ağustos 1965.
- Toker, Metin. *Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları: İsmet Paşa’nın Son Yılları 1965-1973*. Cilt VII, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993.
- Türk, Hikmet Sami. “Türk Seçim Sisteminde Oy Hakkı”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 26/3-4,(1969): 79-114.
- Tütüncü Esmer, Gülsüm. *CHP: 1965-1980 Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu*. Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk, 2006.
- “Yoklamalar”. *Akis*. 21 Ağustos 1965.
- “Yurtta Olup Bitenler”. *Akis*. 12 Haziran 1965.